

ԱԳՐՈՂԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱ
 Հայաստանի ազգային ագրարային համալսարան
 AGRISCIENCE AND TECHNOLOGY АГРОНАУКА И ТЕХНОЛОГИЯ

Միջազգային գիտական
պարբերական

ISSN 2579-2822

Կայքէջ՝ anau.am/scientific-journal

doi: 10.52276/25792822-2022.1-67

ՀՏԴ 635.621.3

ՀՀ ԱՐԱՐԱՏԻ ՄԱՐԶԻ ՀՈՎՏԱՇԱՏ ՀԱՄԱՅՆՔՈՒՄ ՍԱԾԻԼՄԱՆ ՏԱՐԲԵՐ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԻ ԱՉԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԴԴՄԻԿԻ ԱՐԱԼ F₁ ՀԻՔՐԻՂԻ ԲԵՐՔԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՎՐԱ

Ա.Մ. Թադևոսյան գ.գ.թ.

Հայաստանի ազգային ագրարային համալսարան

Լ.Ս. Թադևոսյան գ.գ.թ.

Բանջարաբոստանային և տեխնիկական մշակաբույսերի գիտական կենտրոն

Տ.Բ. Ալոյան

Հայաստանի ազգային ագրարային համալսարան

alinatadevosyan1972@mail.ru, laura5809@mail.ru, tatev.aloyan20@mail.ru

Տ Ե Ղ Ե Կ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

Բանալի բառեր՝

դդմիկ,
սածիլ,
հիբրիդ,
ապրանքային բերք,
արդյունավետություն

Ա Մ Փ Ո Փ Ա Գ Ի Ր

Դդմիկը մշակվում է Հայաստանի գրեթե բոլոր գյուղատնտեսական գոտիներում, սակայն դրա մշակության ագրոտեխնիկան դեռևս բավարար ուսումնասիրված չէ:

Հետազոտությունների համար ընտրվել է դդմիկի Արալ F₁ հիբրիդը: Ուսումնասիրվել է թաղանթապատ ծածկի տակ սածիլման տարբեր ժամկետների ազդեցությունը դդմիկի աճի, զարգացման, բերքատվության ցուցանիշների վրա:

Գիտափորձերով հիմնավորվել է, որ Արարատյան հարթավայրի պայմաններում դդմիկի վաղ բերք ստանալու նպատակով Արալ F₁ կամ նմանատիպ այլ հիբրիդների սածիլները պետք է տնկել թաղանթապատ ծածկի տակ, մարտի առաջին տասնօրյակում, ինչը հնարավորություն կտա ստանալ բարձր բերք:

Նախաբան

Դդմիկը պատկանում է դդմազգիների (*Cucurbitaceae*) ընտանիքի *Cucurbita pepo* L. բուսաբանական տեսակին: Հայտնի չորս այլատեսակներից մշակվում են հիմնականում երկուսը՝ դդմիկը (*var. giraumontia* Duch.) և պատիսոնը (*var. patisson* Duch.) (Ա.Շ. Մելիքյան, 2005, T.W. Whitaker, G.N. Davis, 1962):

Դդմիկը գերվաղահաս մշակաբույս է, աչքի է ընկնում բարձր բերքատվությամբ: Ցածր կալորիականության և

դյուրամարսության շնորհիվ դիետիկ է, պարունակում է մարդու օրգանիզմի համար անհրաժեշտ մեծ քանակությամբ ածխաջրեր, վիտամիններ (C, B), հանքային աղեր (Fe, Ca, K, P), կարոտին, օրգանական թթուներ և սպիտակուցներ (К. Гельмут, 2000):

Հարկ է նշել, որ Հայաստանի բնակլիմայական պայմանները նպաստավոր են դդմազգի այս մշակաբույսի աճեցման համար: Կարճատև վեգետացիայի շնորհիվ վաղ գարնանը հնարավոր է լինում բնակչությանն ապահովել թարմ բանջարեղենով:

Դոմիկը նաև արժեքավոր հումք է պահածոների արտադրության համար. այլ բանջարեղենների սեզոնայնությամբ պայմանավորված՝ պահանջարկը մեծ է հատկապես գարնանը: Սակայն, չնայած պահածոների արտադրության պահանջներն օրեցօր աճում են, դոմիկի ցանքատարածությունները դեռևս շատ չեն ճայաստանում:

Ցանքի և սածիլման ժամկետների՝ գիտականորեն հիմնավորված լուծումները հնարավորություն են տալիս բարձրացնել մշակաբույսի արդյունավետությունը: Դոմիկի մշակությունը նաև եկամտաբեր է: Բերքատվությունը բարձր է հատկապես հարթավայրային գոտում: Սակայն բարձր և որակյալ բերք ստանալու համար կարևորվում է տվյալ հողակլիմայական պայմաններին համապատասխան արդյունավետ ագրոմիջոցառումների կիրառումը:

Դոմիկի մշակության ագրոտեխնիկան մինչ օրս բավարար ուսումնասիրված չէ: Ուստի մեր հետազոտության նպատակն է ուսումնասիրել վաղ գարնանը թաղանթապատ ծածկի տակ դոմիկի մշակության խնդիրներն ու հնարավորությունները:

Նյութը և մեթոդները

Չետազոտություններն իրականացվել են 2018-2020 թթ.: Փորձերը կատարվել են Արարատի մարզի Յովտաշատ համայնքի ջրովի հողատարածքներում՝ ծովի մակերևույթից 832 մ բարձրության վրա: Մշակության համար ընտրվել է դոմիկի Արալ F₁ հիբրիդը, որը մինչ այդ տվյալ գոտում չի աճեցվել: Փորձարկվել են դոմիկի սածիլման մի քանի ժամկետներ, և դրանցից լավագույնն ընտրվել է ֆերմերային տնտեսություններում ներդնելու համար:

Դաշտային փորձերը կատարվել են ըստ ընդունված մեթոդիկայի՝ 3-ական տարբերակով և կրկնողությամբ, յուրաքանչյուր փորձամարզի հաշվարկային մեծությունը կազմել է 10 մ² (Բ.Ա. Доспехов, 1985):

Վաղ գարնանը բերք ստանալու համար ցանքը կատարվել է տաքացվող շերմոցում՝ թաղարային եղանակով, երեք ժամկետներում՝ փետրվարի 1-ին, 10-ին և 20-ին: Սածիլները դաշտ են տեղափոխվել 30 օր հետո: Սածիլումը կատարվել է մարտի 2-ին, 12-ին և 22-ին՝ թաղանթապատ ծածկի տակ, 90+70/2 x 50 սմ սնման մակերեսով: Բոլոր տարբերակներից ստացված ցուցանիշները համեմատվել են: Վեգետացիայի ընթացքում պարբերաբար կատարվել են ֆենոլոգիական դիտարկումներ և բերքի հաշվառում: Ընդհանուր և ապրանքային բերքի հաշվառման համար կիրառվել է կշռման մեթոդը (Բ.Ա. Доспехов, 1985):

Չետազոտություններով որոշվել է թաղանթապատ ծածկի տակ սածիլման տարբեր ժամկետների ազդեցությունը դոմիկի աճի, զարգացման և բերքատվության ցուցանիշների վրա:

2018-2020 թթ. մարտ ամսին օդի միջին ջերմաստիճանը

նը գիշերը կազմել է +4...+5 °C, ցերեկը՝ +15...+16 °C, ուստի թաղանթապատ ծածկը կիրառվել է 15-20 օր:

Բույսի նորմալ աճի և զարգացման համար նպաստավոր պայմաններ ապահովելու նպատակով ագրոտեխնիկական միջոցառումները կատարվել են ընդունված ագրոկանոնների համաձայն (В. Волощенко и др., 2015):

Արդյունքները և վերլուծությունը

Բույսերի կենսաբանական առանձնահատկություններից կարևոր է հատկապես վեգետացիայի տևողությունը, որը փոփոխվում է ըստ ցանքի ու սածիլման ժամկետների, հողակլիմայական պայմանների և ագրոտեխնիկայի (В.Ф. Белик, 2000, В.И. Фатьянов, 2005):

Վեգետացիայի տևողությունը ստույգ որոշելու նպատակով ծլումից մինչև բերքահավաքն ընկած ժամանակահատվածում կատարվել են ֆենոլոգիական դիտարկումներ, ստացված արդյունքներն ամփոփվել են աղյուսակ 1-ում:

Աղյուսակ 1. Սածիլման ժամկետների ազդեցությունը դոմիկի ֆենոփուլերի տևողության վրա*

Սածիլման ժամկետը	Սածիլումից մինչև			Վեգետացիայի տևողությունը, օր
	իզակյան ծաղիկների ծաղկման սկիզբը	պտուղների ձևավորման սկիզբը	պտուղների տեխնիկական հասունացումը	
02.03	18.03	22.03	05.04	63
12.03	26.03	30.03	14.04	61
22.03	05.04	08.04	20.04	59

*Կազմվել է հեղինակների կողմից:

Ուսումնասիրվել է սածիլման տարբեր ժամկետների ազդեցությունը դոմիկի ֆենոփուլերի տևողության վրա: Պարզվել է, որ սածիլման տարբեր ժամկետների դեպքում մշակաբույսերի աճի ու զարգացման ընթացքը տարբեր է եղել:

Վաղ սածիլման դեպքում (02.03) իզակյան ծաղիկները ծաղկել են մարտի 18-ին, այսինքն՝ սածիլումից մոտ 16 օր հետո, մարտի 12-ին սածիլման դեպքում՝ մարտի 26-ին կամ սածիլումից 14 օր հետո, իսկ մարտի 22-ին սածիլման դեպքում՝ ապրիլի 5-ին կամ սածիլումից մոտ 14 օր հետո: Այսինքն՝ միջին և ուշ ժամկետների ցանքերում նշված փուլն արագացել է 2 օրով:

Պտուղների ձևավորումը վաղ սածիլման դեպքում սկսվել է մարտի 22-ին կամ իզակյան ծաղիկների ծաղկումից 4 օր հետո, մինչդեռ միջին ժամկետում սա-

ծիլման դեպքում այդ փուլը վաղ սածիլման համեմատությամբ սկսվել է 8 օր ուշացումով կամ իգական ծաղիկների ծաղկումից մոտ 4 օր հետո, իսկ ուշ ժամկետում սածիլման դեպքում՝ 3 օր հետո: Պտուղների տեխնիկական հասունացումը վաղ սածիլման դեպքում դիտվել է ապրիլի 5-ին կամ միջին և ուշ ժամկետներում սածիլման տարբերակների համեմատությամբ՝ համապատասխանաբար 9 և 15 օր ավելի շուտ: Այսինքն՝ վաղ սածիլման դեպքում պտուղների տեխնիկական հասունացումը տեղի է ունեցել սածիլումից 34 օր հետո, իսկ մարտի 12-ին և 22-ին սածիլման դեպքում՝ սածիլումից համապատասխանաբար 33 և 29 օր հետո:

Հարկ է նշել, որ, ըստ ցանքի ժամկետների, փոփոխվում է ինչպես վաղահաս, այնպես էլ միջահաս սորտերի վեգետացիայի տևողությունը:

Վաղ սածիլման դեպքում վեգետացիայի տևողությունը կազմել է 63 օր, միջին և ուշ ժամկետներում սածիլման դեպքում՝ համապատասխանաբար 61 և 59 օր: Այսինքն՝ վաղ սածիլման դեպքում վեգետացիայի տևողությունը միջին և ուշ ժամկետներում ցանքերի համեմատությամբ կազմել է 2-4 օրով ավելի:

Միաժամանակ վեգետացիայի տևողությունը պայմանավորված է օդի ջերմաստիճանի փոփոխությամբ: Առաջին ժամկետում օդի ջերմաստիճանն ավելի ցածր է եղել, քան փորձարկվող մյուս ժամկետներում, ինչը և նպաստել է աճի և զարգացման փուլերի տևողության երկարացմանը:

Ֆենոլոգիական դիտարկումներին զուգահեռ կատարվել են նաև կենսաաչափումներ: Որոշվել են տերևների քանակը և ասիմիլացիոն մակերեսը, ինչպես նաև իգական ծաղիկների, մեկ բույսի պտուղների քանակը և մեկ պտղի միջին զանգվածը (աղ. 2):

Մարտի 3-ին սածիլման տարբերակում հաշվառվել է 45 տերև, իսկ մարտի 12-ին և 22-ին սածիլման տար-

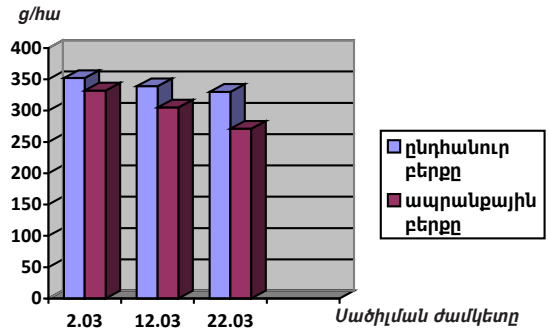
բերակներում կազմավորված տերևների քանակը համապատասխանաբար կազմել է 1 և 5 հատով պակաս: Նույն օրինաչափությունը նկատվել է կազմավորված իգական ծաղիկների և մեկ բույսի պտուղների դեպքում: Այսպես, եթե իգական ծաղիկների քանակը վաղ սածիլման դեպքում կազմել է 19,7 հատ, ապա միջին ժամկետում սածիլման դեպքում՝ 17,8 հատ կամ 2,8-ով պակաս, իսկ ուշ սածիլման դեպքում՝ 16,9 հատ, որից էլ հետագայում ձևավորվել է 13 պտուղ:

Վաղ սածիլման տարբերակում մեկ բույսի վրա ձևավորվել է 16,3 պտուղ, որը համապատասխանաբար 1,3 և 3,3 պտղով ավելի է միջին ժամկետում և ավելի ուշ սածիլված բույսերի պտուղներից:

Այնուհետև որոշվել է պտղակալումը (արտահայտված տոկոսներով):

Վաղ սածիլման դեպքում մեկ պտղի միջին զանգվածը կազմել է 240 գ, որը չնչին տարբերությամբ (5 գրամով) է ավելի մարտի 12-ին սածիլված բույսերի մեկ պտղի զանգվածից: Ուշ սածիլված բույսերի մեկ պտուղը կշռել է 232 գ, որը համապատասխանաբար 8 և 3 գրամով է պակաս վաղ և միջին ժամկետում սածիլված բույսերի պտուղների զանգվածից:

Ըստ վիճակագրական վերլուծությունների՝ սածիլման տարբեր ժամկետներն ազդել են դոմիկի բերքատվության վրա (նկ., աղ. 3):

Նկ. Սածիլման ժամկետների ազդեցությունը դոմիկի բերքատվության վրա (կազմվել է հեղինակների կողմից):

Աղյուսակ 2. Սածիլման ժամկետների ազդեցությունը դոմիկի կենսաաչափական ցուցանիշների վրա*

Սածիլման ժամկետը	Տերևների քանակը, հատ	Իգական ծաղիկների քանակը, հատ	1 բույսի պտուղների քանակը, հատ	Պտղակազմավորումը, %	1 պտղի միջին զանգվածը, գ
02.03	45	19,7	16,3	82,7	240
12.03	44	17,8	15,0	84,3	235
22.03	40	16,9	13,0	77,0	232

*Կազմվել է հեղինակների կողմից:

Աղյուսակ 3. Սածիլման ժամկետների ազդեցությունը դոմիկի բերքատվության վրա*

Սածիլման ժամկետը	Բերքատվությունը, g/ha	Ապրանքային բերքը	
		g/ha	%
02.03	352,1	332,5	94,4
12.03	339,2	305,4	90,0
22.03	330,0	271,5	82,2

$S_x \% = 0,6 \%$ $ULS_{095} = 7,02 \text{ g}$

*Կազմվել է հեղինակների կողմից:

Ըստ հետազոտությունների արդյունքների՝ բերքատվության բարձր ցուցանիշով աչքի են ընկել վաղ ժամկետում սածիլվող բույսերը, այսինքն, երբ ցանքը կատարվել է փետրվարի 1-ին, սածիլումը՝ մարտի 2-ին, բույսերն ապահովել են 352,1 g/հա բերք:

Նույն օրինաչափությունը նկատվել է նաև ապրանքային բերքի ցուցանիշների դեպքում: Վաղ ժամկետում սածիլված բույսերի առավելագույն ապրանքային բերքը կազմել է 332,5 g/հա, որը 27,1 և 61,0 g-ով ավելի է միջին և ուշ ժամկետներում սածիլվող բույսերի ապրանքային բերքից (նկ.): Առաջին ժամկետում բերքատվության տևողությունն ավելի երկար է եղել, ինչն էլ նպաստել է բերքի ավելացմանը:

Արարատյան հարթավայրում հուլիսի միջին ջերմաստիճանը բարձր է 30 °C-ից, ինչը բացասաբար է ազդում դոմիկի գեներատիվ օրգանների կազմավորման վրա: Փորձերի ընթացքում դոմիկի վերջին բերքահավաքը երեք տարբերակներում էլ ավարտվել է հուլիսի 15-ին:

Այսպիսով՝ ստացված տվյալները հաստատում են, որ թաղանթապատ ծածկի տակ դոմիկի մշակության համար սածիլման լավագույն ժամկետ պետք է սահմանել մարտի 2-ը, քանի որ այն ապահովում է բարձր բերքատվություն:

Եզրակացություն

Սածիլման տարբեր ժամկետները որոշակի ազդեցություն են գործում դոմիկի բույսի ֆենոփուլերի տևողության վրա, ինչպես նաև առաջացնում են մեկ բույսի հաշվով

տերևների, իգական ծաղիկների, պտուղների քանակի, մեկ պտղի միջին զանգվածի փոփոխություններ:

Դոմիկի բարձր բերքատվությունը պայմանավորված է սածիլման ճիշտ ժամկետի ընտրությամբ: Վաղ սածիլման դեպքում ստացվում են ինչպես ընդհանուր, այնպես էլ ապրանքային բարձր բերք և եկամուտ:

Առաջարկում ենք Արարատյան հարթավայրի պայմաններում դոմիկի վաղ բերք ստանալու համար Արալ F₁ և նմանատիպ այլ հիբրիդների սածիլները տնկել թաղանթապատ ծածկի տակ, մարտի առաջին տասնօրյակում, ինչը կապահովի բարձր բերք և եկամուտ:

Գրականություն

1. Մելիքյան Ա.Շ. Բանջարաբուծություն. - Եր., 2005. - 503 էջ:
2. Белик В.Ф. Кабачки и другие тыквенные. 2-е изд. перераб. и доп. - М.: Колос, 2000. - 48 с.
3. Волощенко В. и др. Методика Государственного сортоиспытания сельскохозяйственных культур. - М., 2015. - С. 47-50.
4. Гельмут К. Овощеводство. - М.: Колос, 2000. - 576 с.
5. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта. - М., 1985. - 351 с.
6. Фатьянов В.И. Дыни, тыквы, кабачки, патиссоны. - М., 2005. - 32 с.
7. Whitaker, T.W., Davis, G.N. (1962). Cucurbits-Botany, Cultivation and Utilization. Leonard Hill, London, United Kingdom, - 249 p.

Влияние разных сроков пикирования на урожайность гибрида F₁ кабачка в условиях общины Овташат Араратского региона РА

А.М. Тадевосян

Национальный аграрный университет Армении

Л.М. Тадевосян

Научный центр овоще-бахчевых и технических культур

Т.Б. Алоян

Национальный аграрный университет Армении

Ключевые слова: кабачок, саженцы, гибрид, товарный урожай, эффективность

А н н о т а ц и я . Кабачок культивируется почти во всех с/х поясах Армении, однако агротехника его выращивания пока недостаточно изучена.

Для исследования был выбран гибрид “арал F₁”. Было изучено влияние разных сроков пикирования рассады под пленочным покрытием на показатели роста, развития и урожайности кабачка.

Научными опытами было обосновано, что в условиях Араратской равнины для получения раннего урожая кабачка саженцы “арал F₁” или других подобных гибридов необходимо пикировать под пленочным покрытием в первые десять дней с 1 марта, что даст возможность получить большой урожай.

The Effect of Different Times of Seedling Emergence on the Yield of Squash Hybrid Aral F₁ in Hovtashat Community of the RA Ararat Region

A.M. Tadevosyan

Armenian National Agrarian University

L.M. Tadevosyan

Scientific Center of Vegetable and Industrial Crops

T.B. Aloyan

Armenian National Agrarian University

Keywords: *squash, seedling, hybrid, marketable yield, efficiency*

Abstract. Squash is cultivated almost in all agricultural zones of Armenia; anyhow, the agrotechnology of its cultivation is not sufficiently studied yet.

The squash hybrid Aral F₁ has been selected as a study subject for the research work. The effect of different times of seedling emergence under film coating on the squash growth, development and yield indicators has been studied.

Upon the scientific experiments it has been found out that for the early squash harvest in conditions of Ararat valley the seedlings of Aral F₁ or other similar hybrids should be planted under the film-coated area in the first decade of March, which will enable to harvest a rather high squash yield.

---

*Ընդունվել է՝ 01.12.2021 թ.
Գրախոսվել է՝ 23.02.2022 թ.*